

FEATURES OF THE INTONATION OF INTERROGATIVES FROM IAȘI AND BUCHAREST

Anca-Diana BIBIRI, Scientific Researcher, Andreea MIRONESCU, Scientific Researcher, Adrian TURCULEȚ, Professor, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Our paper presents the specific intonational patterns that characterize the two cities taken into account: Iași and București. The corpora contain prosodic dialectal investigations at the level of the diatopic variants of the standard language, recorded during the surveys for AMPER-ROM[ÂNIA] – L'Atlas Multimédia Prosodique de l'Espace Roman. The corpus used for this study is made up of total interrogative sentences (yes-no questions) affirmative and negative, having the syntactic structure of SVO (subject-verb-object) and also with adjective and/or prepositional extensions in the case of the SVEO and SVOE syntactic structures; the sentences considered in this paper have final oxytone and final non-oxytone structures. Our aim is to systematize the intonational models used by the subjects who currently speak literary variant of the language in the two cities and to carry out the comparative analysis. Our study regards, on the one hand, the similarities and differences between the two cities and, on the other hand, the differences in each case as compared to the models proposed for the standard language.

Keywords: intonational patterns of interrogatives, multimedia prosodic atlas, acoustic analysis, AMPER, AMPRom.

1. Introducere

Enunțurile interogative se caracterizează, după cum s-a constatat și în alte limbi, printr-o mare diversitate a modelelor intonaționale pe care acestea le prezintă (Cruttenden, 1994). În literatura de specialitate, intonația interogativă este definită ca „ridicare a tonului la sfârșitul unei unități independente“ (Gramatica, 1963), această ascensiune a tonului manifestându-se în partea terminală a conturului melodic al enunțului. Modelele intonaționale ale vorbirii standard au fost stabilite de Laurenția Dascălu-Jinga, interogativele având două tipuri de contur terminal: *ascendent*, atunci când se ia în considerație finalul cuvântului ultim al enunțului – oxiton sau neoxiton (în acest caz, cuvântul poartă accentul frastic) – și *ascendent-descendent*, când ultimul cuvânt este neoxiton (și nu poartă accentul frastic).

Proiectul AMPRom (*Atlasul multimedia prozodic român*), aflat în plină desfășurare la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, are ca obiectiv prezentarea principalelor modele prozodice (modelele intonaționale) ale varietăților limbii române atât la nivelul variantelor diatopice ale limbii standard, cât și la nivelul variantelor dialectale. Atlasul va fi o completare a atlaselor lingvistice românești – Atlasul Lingvistic Român (ALR) și NALR (Noul Atlas Lingvistic Român), pe regiuni (NALR și ALRR) care nu au consemnat intonația, astfel încât realizarea unui atlas prozodic, care să cuprindă principalele modele intonaționale românești, este o necesitate. Comunicarea de față își propune investigarea și prezentarea modelelor intonaționale la nivelul limbii literare din cele două centre culturale: București și Iași.

2. Metodologia cercetării

Aria de cercetare se limitează la cele două centre urbane unde au fost înregistrate datele pentru AMPROM. Corpusul cercetării reprezintă o selecție din datele înregistrate cu chestionarul AMPER-ROM. Am selectat șapte enunțuri interogative totale pozitive și șapte enunțuri interogative totale negative, rostite de către subiecții din cele două localități, rezultând trei repetiții înregistrate în reprize diferite pentru fiecare subiect:

twki: / *nevasta vede-un căpitan* /

twkm: / *nevasta nu vede-un*

căpitan /

twgi: / *nevasta vede-un căpitan elegant*/

twgm: / *nevasta nu vede-un*

căpitan elegant/

pwdi: /*pasărea vede nevasta tinerea*/

pwdm: /*pasărea nu vede nevasta tinerea*/

kwti: /*un căpitan vede nevasta*/

kwtm: /*un căpitan nu vede*

nevasta/

kwsj: /*un căpitan vede nevasta frumoasă*/

kwsjm: /*un căpitan nu vede nevasta*

frumoasă/

twpi: /*nevasta vede pasărea*/

twpm: /*nevasta nu vede pasărea*/

twvi: /*nevasta vede pasărea galbenă*/

twvm: /*nevasta nu vede pasărea galbenă*/

În primele trei propoziții cuvântul final este oxiton, următoarele două au final paroxiton și ultimele două au cuvintele finale proparoxitone. Trei perechi sunt formate din câte o propoziție de tipul SVO (subiect-verb-obiect) simplă și câte una cu o extensie adjectivală a obiectului: SVOE. Am analizat câte 21 de enunțuri pentru un subiect, 42 pentru localitatea București și 63 de enunțuri pentru localitatea Iași, în total 210 enunțuri.

Am utilizat datele culese de la subiecții 5 (femeie:) și 6 (bărbat) cu studii superioare, vorbind în mod curent limba română literară/standard. În localitatea Iași au fost înregistrate câte două informatoare din această categorie, notate cu 5 și 7. Siglele utilizate pentru identificarea subiecților sunt următoarele: pentru București: 9H05 pentru subiectul feminin și 9H06 pentru subiectul masculin, iar pentru Iași: 9A05 și 9A07 pentru subiecții feminini și 9A06 pentru subiectul masculin.

Metodologia culegerii și prelucrării acustice a datelor s-a făcut după modelul AMPER, care are drept obiectiv documentarea variației geoprozodice în cadrul limbilor romanice (la nivelul dialectelor și a graiurilor, dar și al varietăților limbii de cultură), scopul final fiind realizarea unei tipologii intonative a limbilor romanice.

Prelucrarea acustică a datelor înregistrate: instrumentele de analiză acustică utilizate în prelucrarea materialului înregistrat în anchetele dialectale prozodice sunt: PRAAT/SCRIPT PRAAT pentru AMPER (Antonio Romano, Albert Rilliard), Matlab, AMPER 2006, Interfața de calcul a curbei prozodice.

Enunțurile sunt înregistrate în format digital (fișiere cu extensia .wav - *Waveform Audio File Format*) și analizate acustic cu ajutorul unor instrumente software. Procesul de analiză parcurge succesiv mai multe etape: schimbarea frecvenței de eșantionare a unde sonore din 48 kHz la 16 kHz (GoldWave); delimitarea enunțurilor și etichetarea lor conform chestionarului utilizat.

Cu ajutorul unui software – PRAAT – se face segmentarea și etichetarea elementelor vocalice (în cazul diftongilor, cele două timbre vocalice se iau împreună), pe baza

oscilogrammei, a spectrogramei și prin auz; astfel, se produc, pentru fiecare enunț analizat, texte în care se regăsesc corelatele fizice ale vocalelor: durata, intensitatea și frecvența fundamentală (F0 – în cele trei puncte ale vocalei). Pe baza acestor texte se obțin, cu ajutorul unor programe aplicate în cadrul Matlab, valorile medii (0.txt), graficele de durată, intensitate și contururile melodice individuale, medii etc.

În cadrul cercetării noastre vom prezenta modelele intonaționale înregistrate ale interogativelor totale menționate, în funcție de conturul terminal (CT) al enunțurilor supuse analizei, luând în considerație și accentuarea cuvântului final: oxiton, paroxiton, proparoxiton.

3. Modele intonaționale

3.1. CT pe cuvânt final oxiton

3.1.1. Ascendent:

Este conturul terminal care se întâlnește cel mai frecvent la vorbitorii celor două localități investigate. La subiectul din București, f0 se menține aproape plat până la finalul enunțului unde ultima silabă accentuată poartă accentul nuclear, tonul urcând pe vocala accentuată (cuvântul final prezintă proeminență), în timp ce la subiectul din Iași, f0 prezintă accente tonale net reliefate pe silabele accentuate ale lexemelor constitutive ale enunțului, tonul final urcând brusc (*upstep*):

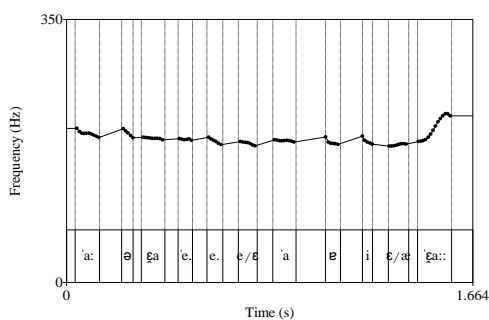

Fig. 1 – 9H05pwwi2

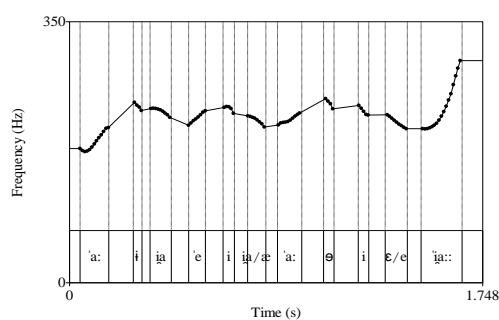

Fig. 2 – 9A07pwwi1

Conturul intonațional al interogativelor totale negative este similar cu cel al interogativelor totale afirmative, negația nefiind evidențiată în mod special (uneori, tonul coboară puțin), accentele tonale sunt aplatizate până la silaba finală tonică când f0 urcă și se menține la un nivel înalt:

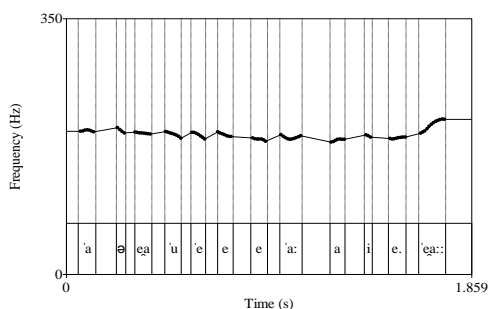

Fig. 3 – 9H05pwwm1

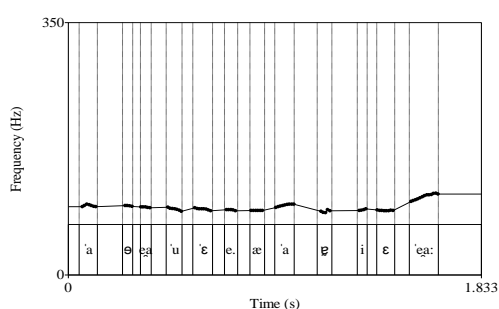

Fig. 4 – 9A07pwwm3

La unii vorbitori, centrul informațional al enunțului (focusul restrâns) se află pe verb și este marcat prin intensitatea cea mai mare în enunț (pe vocala tonică a verbului – fig.5). F0 urcă pe vocala finală accentuată, dar se continuă și pe nazala *n*, rămânând la un nivel înalt (în

cazul cuvintelor finale oxitone: *căpitan* și *elegant* s-a luat în considerație și nazala *n*, fără de care CT ar fi fost incomplet.).

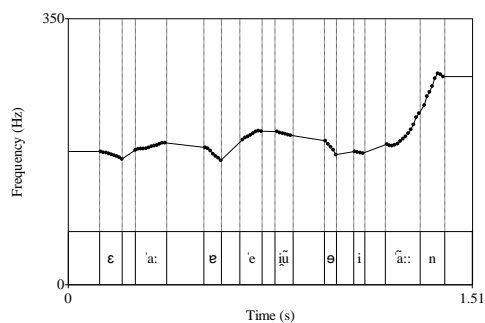

Fig.5 – 9A06twki1

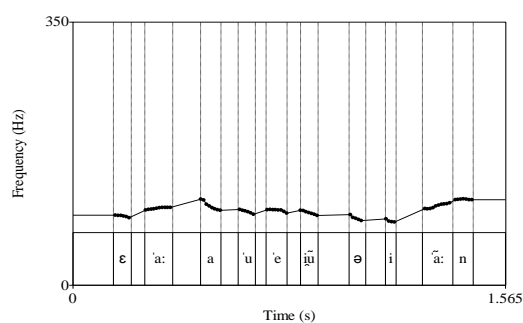

Fig.6 - 9H06twkm2

3.2. CT pe cuvânt final paroxiton

3.2.1. Ascendent extins:

Este conturul terminal care se întâlnește doar la subiectul masculin din localitatea București, atât la interogativele afirmative, cât și la cele negative. Ascensiunea tonului începe pe silaba accentuată și continuă, până atinge maximul pe vocala posttonică, pe care f_0 poate coborî ușor spre final, rămânând la nivel înalt (vezi fig. 7 – accentele tonale precedente aplatizate).

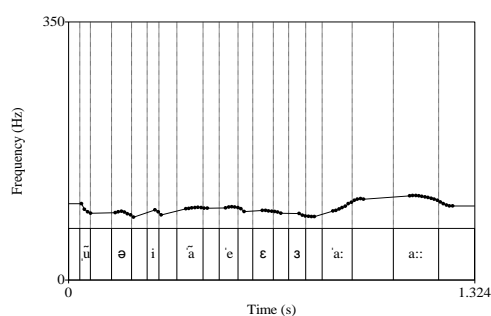

Fig.7 – 9H06kwti1

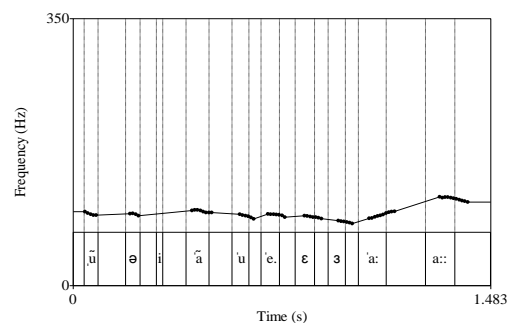

Fig.8 - 9H06kwtm2

3.2.2. Ascendent pe final:

Acest tip de contur terminal este prezent doar la subiectul feminin (9A07) din localitatea Iași. F_0 se menține plat la un nivel jos sau chiar coboară foarte puțin și urcă cu salt pe silaba finală (vezi fig.9 – accentele tonale precedente sunt net reliefate). Insistența emfatică asupra constituentului final are ca efect o modulare a tonului ascendent pe silaba finală (vezi fig.10 – accentele tonale precedente sunt reliefate).

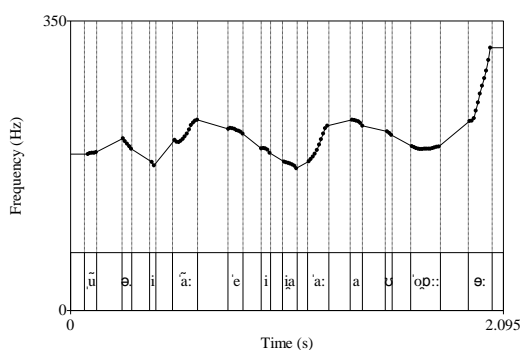

Fig.9 – 9A07kwsil

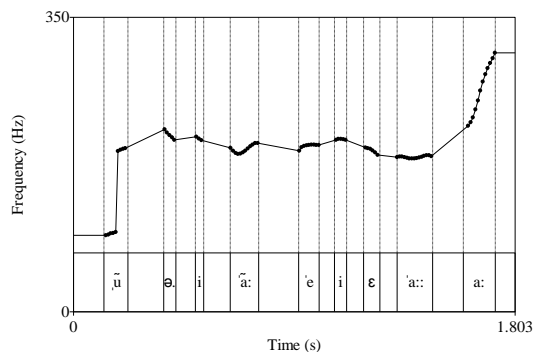

Fig.10 – 9A07kwti1

3.2.3. Ascendent-descendent

Tonul urcă pe silaba accentuată a cuvântului final, având vârful tonal maxim și coboară pe silaba posttonică (vezi fig.11). Insistența emfatică pe cuvântul final face ca vârful f_0 să se producă în interiorul vocalei accentuate, căpătând o formă convexă (accent circumflex); coborârea f_0 începe în partea a doua a vocalei accentuate și continuă pe silaba următoare (vezi fig. 12).

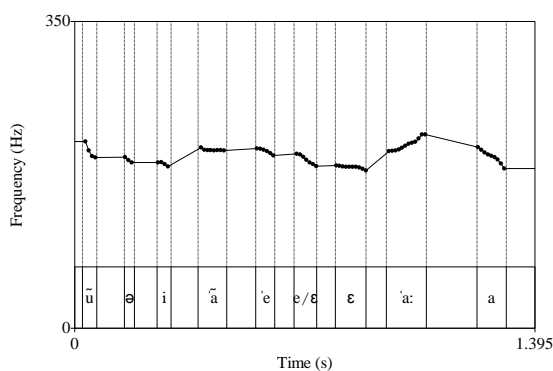

Fig.11– 9H05kwti1

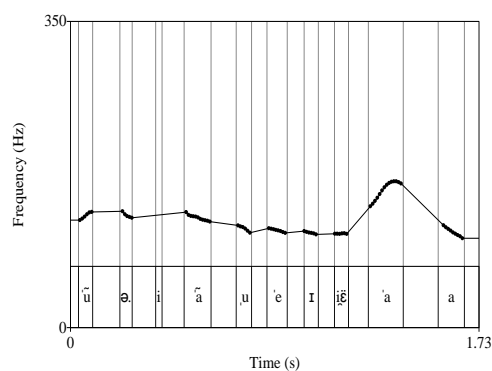

Fig.12 – 9A06kwtm3

3.3. CT pe cuvânt final proparoxiton

3.3.1. Ascendent-descendent

În varianta neutră tonul urcă pe vocala accentuată finală și coboară pe silabele posttonice (vezi fig.13). Insistența emfatică pe cuvântul final face ca vârful f_0 să se alinieze pe vocala accentuată, căpătând o formă convexă (accent circumflex) la interogativele afirmative, iar la interogativele negative, coborârea f_0 începe pe prima silabă posttonică și se continuă pe cea de-a doua silabă posttonică, atingând nivelul cel mai de jos (vezi fig.14). La subiecții din București se observă reliefația accentelor tonale ale enunțului, după care începe ascensiunea pe vocala tonică a cuvântului final, urmată de coborârea lui f_0 pe silabele posttonice (vezi fig.15), iar vocala finală posttonică la negativă prezintă o modulare a tonului (vezi fig.16).

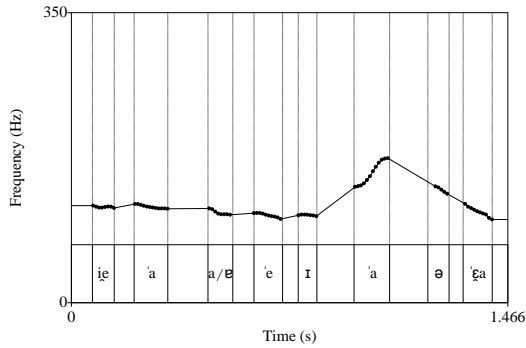

Fig.13– 9A06twpi3

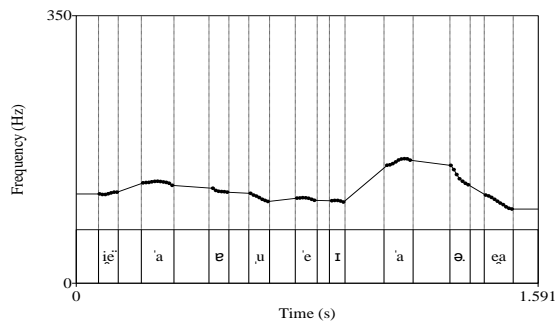

Fig.14 – 9A06twpm2

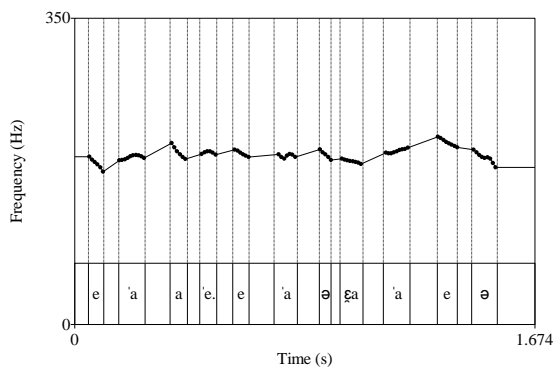

Fig.15– 9H05twvi2

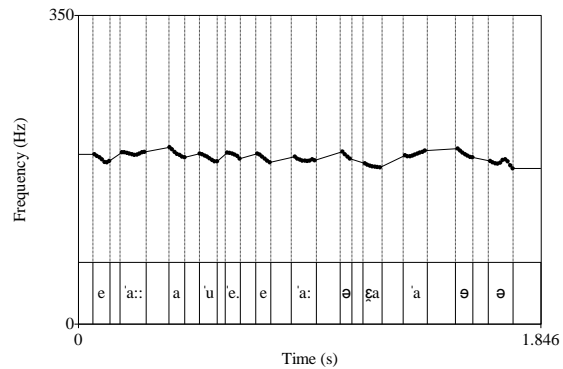

Fig.16 – 9H05twvm3

3.3.2 Ascendent extins:

Acest tipar intonațional este caracteristic subiecților din București. Se observă același traseu al lui f_0 atât pentru interogativele afirmative, cât și pentru cele negative: tonul continuă să urce (cu salt pe consoana intermediară) pe silabele următoare și poate coborî ușor la final, conturul melodic este plat, cu reliefarea doar a primului accent tonal, CT este asemănător cu cel al continuității minore; emfaza interogativă coincide cu focusul informațional, vocala finală posttonică fiind cea mai lungă în enunțul interogativ.

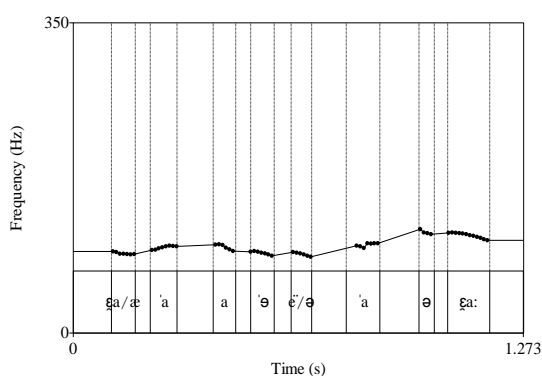

Fig.17– 9H05twvi2

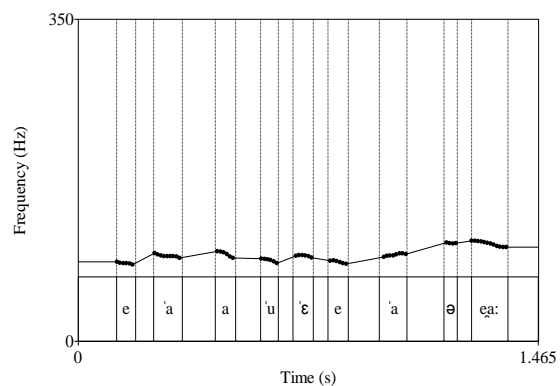

Fig.18 – 9H05twvm3

3.3.3 Ascendent pe final:

Emfaza interogativă se poate plasa pe silaba neaccentuată finală, fiind pregătită de o coborâre ușoară a f_0 pe vocala accentuată și pe vocala imediat următoare, după care tonul urcă brusc pe ultima vocală posttonică și rămâne la nivelul cel mai înalt.

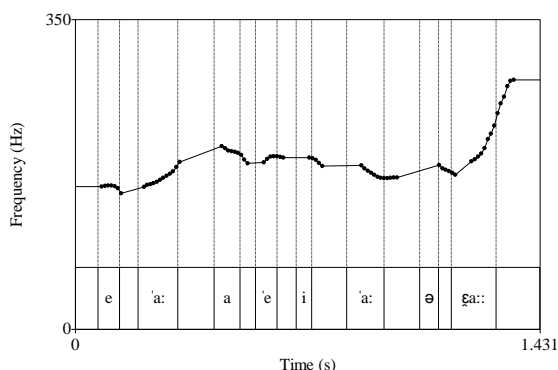

Fig.19– 9A07twpi1

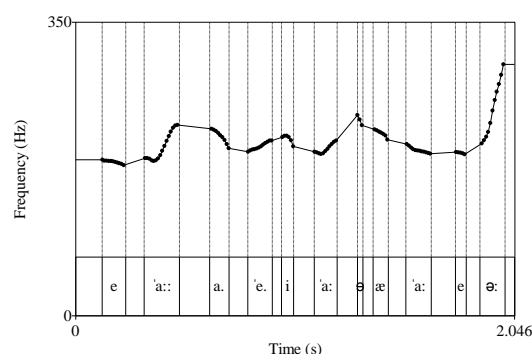

Fig.20 – 9A07twvi1

4. Concluzii:

Analiza contururilor intonaționale neutre a reliefat existența a numeroase asemănări între cele două localități cercetate, indiferent de modalitatea enunțurilor analizate – afirmativă sau negativă. Enunțurile interogative nu prezintă diferențe importante între cele două localități, dar se evidențiază unele fenomene: în localitatea București întâlnim și modelul intonațional *ascendent extins*, care nu se regăsește la vorbitorii din Iași, iar în ceea ce privește subiecții din localitatea Iași, cel cu indicele A07 se diferențiază de ceilalți doi subiecți prin constanța unui anumit model intonațional: în cazul cuvintelor cu final paroxiton, în timp ce subiecții ieșeni A05 și A06 utilizează consecvent modelul *ascendent-descendent*, subiectul A07 are numai CT *ascendent pe final*.

Contururile interogative negative sunt similare cu cele ale interogativei pozitive, nu se observă o proeminență deosebită a adverbului *nu*, ci doar o ușoară reliefare la subiecții ieșeni (emfatarea negației *nu* este caracteristică enunțurilor negative în limba română).

Pentru corpusul utilizat în acest studiu, procentele înregistrate, conform diagramei din Anexa 1, reliefează asemănările și deosebirile modelelor intonaționale în distribuția lor din cele două localități. La interogativele cu finalul oxiton, coeficientul de similitudine a modelului intonațional *ascendent* este egal pentru cele două localități (43%). Un procent apropiat se înregistrează și în cazul enunțurilor interogative cu final non-oxiton în ceea ce privește modelul *ascendent-descendent*, urmat de conturul *ascendent pe final*.

Compararea vizuală a contururilor arată că diferența dintre cele două localități este mai mare în cazul interogativei totale cu final non-oxiton, atât pozitive, cât și negative, la interogativele cu final oxiton fiind prezent un model comun: cel *ascendent*. O altă observație este linia melodică lipsită de variații mai mari, caracteristică subiecților bucureșteni. Intonația neutrală se reduce la marcarea strictă, economică, a accentelor sintagmei nominale și a modalității interogative a enunțului.

Chiar și numai la nivelul intonației „neutrale”, contururile melodice utilizate de vorbitorii limbii standard din cele două localități prezintă o mare diversitate. Limitându-ne la CT al interogativei totale, pe lângă cele două modele „tradiționale” diferite relevate de L. Dascălu Jinga: *ascendent* și *ascendent-descendent*, sunt prezentate încă două contururi: *ascendent pe final* și *ascendent extins*, cu mai multe variante/subtipuri, mai ales la nivelul conturului melodic global. Una dintre cauzele acestei diversități o reprezintă persistența deprinderilor intonaționale locale ale vorbitorilor și în rostirea literară.

Bibliografie

*** *Gramatica limbii române* (1963), vol. I-II, ed. a II-a, Editura Academiei Române, București.

*** *Gramatica limbii române* (2008), vol. II, *Enunțul*, Editura Academiei Române, București.

Hrist, Daniel, Albert di Cristo (1998), *Intonation Systems, A Survey of Twenty Languages*, Cambridge University Press.

Romano, A., Lai, J-P., Rouillet, S. (2005), *La méthodologie AMPER*, „Géolinguistique“, hors série 3, Université Stendhal-Grenoble 3, Centre de Dialectologie.

Savino, Michelina (2012), *The Intonation of Polar Question. Where is the rise?*, în „Journal of the International Phonetic Association“, No 42/1, p. 23-48.

Turculeț, Adrian, Ana-Maria Minuț. *De la AMPER la AMPRom* (2007), în Luminița Hoară Cărașu (coord.) *Rezultate și perspective actuale ale lingvisticii românești și străine*, Editura Universității „Al. I. Cuza“, Iași.

Turculeț, Adrian (ed.), (2008), *La variation diatopique de l'intonation dans le domain roumain et roman*, Editura Universității „Al. I. Cuza“, Iași.

Turculeț, Adrian *Un nou atlas lingvistic romanic: AMPER* (2007), în „Studii și cercetări lingvistice“, 2007, ianuarie-iunie, București.

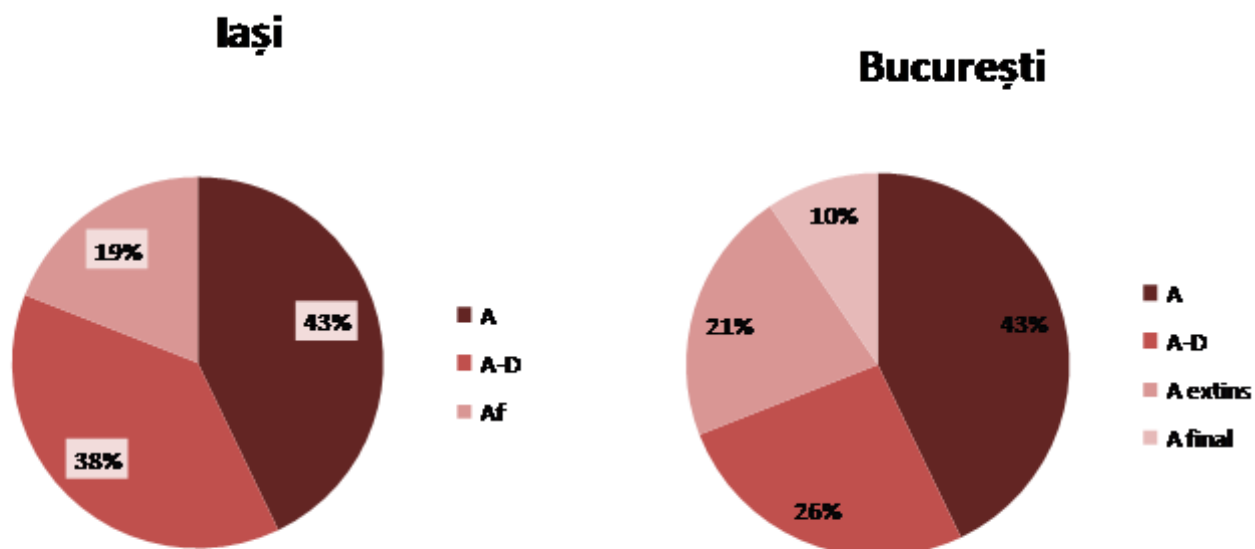
Turculeț, Adrian, Oana Beldianu, Anca-Diana Bibiri (2012), *Pentru un Atlas multimedia prozodic român (AMPRom)*, în Colocviul Internațional „Filologia modernă: Realizări și perspective în context european. Abordări interdisciplinare în cercetarea lingvistică și literară“, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, Chișinău.

<http://amprom.uaic.ro/>

<http://w3.u-grenoble3.fr/dialecto/AMPER/amper.htm>

ANEXA 1

Distribuția modelelor intonaționale în localitățile cercetate

Legendă:

A: contur terminal ascendent

A-D: contur terminal ascendent-descendent

A extins: contur terminal ascendent extins

A final: contur terminal ascendent final